

Dass

NOT

+

MONTIVM ET EXCELSORVM

SACRA

EX ANTIQVITATIS SACRAE MONVMENTIS

ILLVSTRARE

INCIPIT

EXAMEN PVBLICVM

ET

ACTVM ORATORIVM

IN SCHOLA HELMSTADIENSI SENATORIA

INSTITVENDVM

INDICANS

M. IO. FRANCISCVS WAGNER

RECTOR SCHOLAE HELMST. SENAT. SVBPRIOR
COENOBII MARIAEVALLENSIS POETA LAVR. CAES.
CVSTOS BIBLIOTHECAE ACADEMIAE IVLIOCARO
LINAE DVICALIS TEVTONICAE SOCIETATIS HELM
STAD. EPHORVS ET ALTDORFIENSI HONORIS
CAVSSA EXTRA ORDINEM ADSRIPTVS

HELMSTADI

EXCVDIT TYPIS MICHAEL GVNTHNER LEVCKART

11

MONTIUM ET EXCEL. SORVM

ANNO 1712

EX AUCTORITATE SACRAE THEOLOGICAE FACULTATIS

EX LIBRIS

ACADEMIAE

ALMA MATER

UNIVERSITATIS

ERFORDIAE

1712

LIBRARIUS

ERFORDIAE

DE MONTIVM ET EXCELSORVM
SACRIS

PROLVSIO PRIMA

§. I

IDOLORVM CVLTVS TESTATVR DEVM ESSE

FVERVNT quidem, qui, propterea quod indubitatis edocti argumentis nouimus, gentes tantum non omnes a) antiquissimis inde temporibus numen quoddam supremum coluisse, qualemcumque DEI notitiam hominibus innatam b) statuerunt; quique, quam ex ea profectam iudicarunt tamquam e primo fonte et origine sua, populorum consensionem in

A 2

agno-

a) VI. IO. FRANC. BVDDI *theser de Atheismo et Superstit. C. V. §. I*

b) Auctorem et fata doctrinae de

ideis innatis discas breuibus in Cel. IAC. BRUGKERI *Historia Philos. de Ideis* p. 269. 199. adde IO. FRANC. BVDDI *Thesis*

agnoscenda mente quadam superiori et aeterna, idoneum, quod DEVS existat, firmumque habuerunt testimonium. c) Enimuero quemadmodum iis libens me lubensque adiungo, qui eam esse credunt intelligentiae nostrae conditionem atque vim natura datam, vt non possit non iis assentiri, qui vniuersum hoc docent a sapientissimo ac aeterno numine conditum esse, regi ac gubernari: d) ita equidem nullus dubito, quin id ipsum hoc gentium vetustiorum et τὰν ἑτι ἔξω comprobet IDOLOLATRIA. Hanc enim quid putes nisi cultum vero DEO praestandum ad res creatas atque numina efficta translatum? Scilicet spiritus ille malignus, qui coelo deiectus generi humano ad aeternam salutem condito quam maxime inuidit, mendaciis id suis non modo conatus est in profundissimam perniciem detrudere, sed ipsi illi, quod fide in foterem promissum videbat caput posse suum erigere atque ad pristinam libertatem ac gloriam accedere, grauius pertinaciusque insistens id consilium nefandum cepit, vt omnes pro sua quemque indole ad quoduis delictorum genus sollicitaret, et eo inprimis perduceret, vt non absque horrenda numinis aeterni iniuria res creatas diuino cultu prosequerentur, eundemque suo atque rerum omnium auctori recusarent. e) Perinde igitur atque, si nulla virtus, nulla eius esset

ses de Atheismo et superstitione

C. V. §. 1. ** *Instit. Theol. mor.*

P. II. Cap. II. §. V. p. m. 398. sqq

c) cf. BVDDI *Theses de Atheism. et superst. c. 1.*

d) Id statuerunt etiam Theologi nostrates, qui ideas nobis inuatas esse de potentia proxima docuerunt; quo in primis perti-

nent IO. MVSAEVS *in Introd.*

in Theologiam c. II. §. 19. p. 52.

sqq. et IO. FRANC. BVDDI

in Instit. Theolog. moral. P. II.

C. II. §. 5. p. m. 398. sqq

e) cf. GER. IO. VOSSIVS *de origi-*

ne ac progressu idololatriae L.

I. P. I. C. I.

esset simulatio; ita, nisi olim pia piorum progenies vero DEO ratione sibi atque reuelatione cognito fecisset sacra, nec idolis, credo, gentes unquam focos arasque extruxissent. Quum enim non possumus non suspicari, quod DEVS ipse primos omnium parentes instruxerit, quem sibi cultum ab illis eorumque posteris vellet exhiberi; f) tum hunc illi ipsam videntur ad idola transtulisse, qui impulsu principis mendaciorum in mendacium peruerterunt veritatem. Quo sane pertinet illa communis idololatrarum antiquitus accepta consuetudo, qua adducti bestias immolandis aut opimioribus terrae fructibus accendendis exhibendisue numina coelestia venerati sunt, eorumque gratiam sibi conciliare studuerunt: cuius quidem religionis vestigia et exempla in sacris a Caino et Abele factis mihi videor videre. g) Neque vero eos, puto, seu parentes, quos sequuti procul dubio et imitati sunt, rationis coniectura agnouisse, sed potius diuinitus edoctos esse et conuictos, quod ritus hic acceptus DEO atque gratus sit. h)

A 3

Quae

f) cf. 10. FRANC. BVDEI Institut. Theologiae dogmat. L. I. C. I. §. XXIII. p. m. 19. sqq.
 g) Ipse Cel. 10. SPENCERVS, qui L. III. de legibus Hebraeorum ritualibus Diff. II. f. m. 741. sqq. sacrificia originis profanae esse contendit, et a gentilibus excogitata primum transiisse ad Hebraeos, DEO per *synnaratšé-aw* illa tolerante et lege deinceps approbante, fatetur tamen f. 754. sacrificia primum sub

Patriarchis usum et originem inuenisse

h) De sacrificiorum origine variorum variae sunt sententiae. Pontificii ea fere ad ius naturae referunt necessariumque DEI adferunt cultum, qui vigerit iam in Paradiso. et in N. T. per sacrificium Missaticum sic continuandus. (cf. SELDENVM de I. N. et G. secundum disc. Ebr. L. III. C. 2 et 3. Remonstrantes et Sociniani inuentionis humanae

Quae quidem qui curatius perpenderit animo, is sane nec infitiabitur, idololatriam nobis argumento esse, quod DEVS verus isque vnus sit; quodque eum ab ipsis rerum primordiis pia et pura mente coluerit piorum hominum familia

§. II

RITVS IN MONTIBVS ET EXCELSIS SACRA FACIENDI SANCTISSIMAE EST ORIGINIS

IPSA autem diuina sacrae antiquitatis monumenta eiusmodi referunt idololatrarum ritus atque caerimonias, quae corroborandae huic sententiae nostrae inferuiunt, tantum abest, vt eam defendentes ad argutas modo coniecturas confugere cogamur. Eorum enim, qui populi Israelitici fata e sacris libris sub prisco foedere scriptis cognita habet et perspecta, quis est, quem fugeret gentium mos ille atque consuetudo, in collibus mon-

manaе sacrificia putant, rationi tamen congruentia; cui sententiae accedunt et Patres apud
 OVTRAMVM *de sacrificiis* L. I. C. I. §. 6. ex Iudaeis MAI MONIDES et ABARBANEL probatur item HOBBSIO *de Ciu* C. 15. H. GROTIUS ad *Gen. IV*, 3. et *de verit. rel. Christ.* L. 5. §. 8. EPISCOPIO *in Instit. Theol.* L. I. C. 8. f. 18. 6. melius tamen L. III. C. 3. f. 71. 6. sentienti; CHAVVINO *de religione naturali* P. II. C. IV. p. 253. *sqq.* aliis. Media eaque omnino optima sententia est

haec, qua diuini eiusque positiui instituti sacrificia creduntur Equidem mihi nunquam aliquis persuadebit, sanam rationem inuenire posse in sacrificiis in se spectatis, quae digna sint DEI proprietatibus cultuque ipsi debito. cf. IO. FRANC. BYDDEVM *de pietate philosophica* §. 39. *sq.* *in Instit. theol. dogm. c. I. in Historia ecclesiast. V. T. tom. I. per. I. sect. J. §. 30. p. 143. sq.* Reliquos auctores huc spectantes vi, in CHRISTO MATTH. PFAFFII *differt. praclimin. ad SPENCERYM*

montibusue idolis suis sacra faciendi; id quod toties imitatus est mutabilis et vagus Israelitarum populus, ut adeo crimen in se committeret turpissimae ingratitude et perfidiae erga verum eumque DEVM, a quo subinde innumeris affectus fuit beneficiis. Atqui vero hunc eundem ritum, in excelsioribus his terrae partibus diuino numina prosequendi cultu, sanctissimae originis esse et a piorum coetu ad gentes vero DEO inimicas promanasse, certum et persuasum mihi est, atque in hac scriptione paullo accuratius exponam, nullus dubitans, quin argumentum hoc, cui insunt bene multa sapientiae diuinae vestigia, quodque innumeris scripturae sacrae locis summam adfert lucem, qua dignitatem nullo sit inferius, superius vero non paucis qua amoenitatem vtilitatemque

§. III

MONTIVM VOCABVLO VARIA EST SIGNIFICANDI
VIS DENOTAT REGNA SPECIATIM REGNVM
CHRISTI

AGE igitur, atque, ut tractatio nostra, veluti aedificium ab architecto rerum non ignaro exstructum, fundamento praeclare iacto innitatur, ostendamus primo omnium, quo loco DEVS sub prisco foedere MONTES voluerit a piorum coetu haberi, et quae IPSI fuerint causae, cur altiora oeconomiae suae momenta per eos adumbrare amauerit. Quid enim? nonne ea est harum terrae partium natura, ut, quia amplitudine et excelsitate sua maiestatis nescio cuius imaginem sistentes multum huic domicilio nostro ornamentum peculiaremque

que venustatem adferunt et elegantiam; item quia aditu difficiles remotioresque ab hominum frequentia cuius periculis hostibusque presso securas videntur habitationes praeberere: aptae igitur sint et commodae, quarum nomina ad res alias, in quibus similes insunt proprietates, transferantur. Hinc quia REGNA potentiora decus quasi sunt et robor gentium, quo excellunt alias, ab iisque prominent, veluti montes a terra collibusve submissioribus; quia porro sub tegmine eorum facilius videmur vitae nostrae tranquillitatem securitatemque consequi: fit, ut eadem in sacra codice passim MONTES salutentur. Quo enim, nisi hoc, pertineat illud IEREMIAE (Cap. LI, 25.) *Babylonis interitum vaticinantis, quo regnum hoc, non a situ urbis, qui in plano erat, sed ob dignitatis et potentiae, qua super reliqua eminebat, altitudinem הר משחית mons perdens omnem terram appellatur?* i) neque errorem, opinor, errabis, eodem si retuleris, quae IEHOVA populum suum ab variis hostibus grauius afflictum consolaturus per IESAIAM (Cap. XLI, 15.) aliquando edicebat: *הנה שמתק למרד הנה חרש כעל גפנות תרוש הרים ותק ונבעת ררוץ חרש כעל גפנות תרוש הרים ותק ונבעת כמוך תשים* *Ecce dispositurus sum te in tribulam stylis recentibus bipennem; triturbabis MONTES comminuesque, et COLLES tamquam glaniam dispones.* Est enim, quod GROTIUS k) recte mihi videretur docuisse, hic horum verborum sensus, ut promittat DEVS, eumdem se, qui olim Abrahami causa contriuisset Reges, et Moysis eumque comitantium causa Regem Aegyptium, ita nunc

i) cf. IO. HVLSEMANNVS in *Seremiam* ad h. l. FLACII IL. LYRICI Clavis scripturae S. ad vocem MONS' SAL' GLASSII

Philologia S. p. m. 1241. POLI *Synopsis Criticor.* ad h. l. k) VI. HUGO GROTIUS in *Commentariis in V. T. ad h. l.*

nunc etiam Israelitarum gratia מֵדוֹסֵת MEDOS et BABYLONEM, a quibus admodum premerentur, contritum et radicitus eversurum esse. IAM vero inuisibile illud et coeleste regnum, quod CHRISTO in corrupta doctrinae suae propagatione et sacramentorum ab ipso institutorum legitima distributione colligitur, nonne et potentissimum et amplissimum et omnium omnino beatissimum est? nec enim fiet unquam, ut ab hostis sui calidissimi et sat potentis vi insidiisque structis concutiat, tantum abest, ut opprimatur penitus; inque illa summa, eaque aeterna fruamur beatitudine, et manet adeo nos infinita laetiarum plane inenarrabilium copia. Num igitur miramur, DEO placuisse, ut et huic regno, firmissima videlicet innixo petra, in codice diuino *montis* nomen imponeretur? namque dum IEHOVA per IESAIAM (C. LVI, 7.) promittit, se tempore noui foederis gentes etiam ad MONTEM SANCTVM SVVM fore adducendum, non credo, quemquam esse, qui hanc orationem de coetu piorum, per fidem in CHRISTVM aeternam salutem consequentium, nolit interpretari; quos nimirum et PAVLVS (Ebr. XII, 22.) dicit accessisse ad MONTEM ZION et urbem viui DEI, ad coelestem illam Hierosolimam et myriadas Angelorum

§. IIII

CAVSSAE CVR VOLVERIT DEVS SVPER
MONTIBVS COLL.

REGNVM igitur foteris nostri aeternum quoniam monti aluissimo simile est et omnium maxime inexpugnabili: non amplius latet nos caussarum grauissima,

B

uissima, cur sapientissimo et benignissimo DEO placuerit curare, ut, quibus quasi fundamenta totius oeconomiae suae sancioris, salutem hominum aeternam concernentis, ponerentur, et quae essent cultus sub praesco foedere sibi exhibendi capita potiora, ea super montibus susciperentur. Sic enim vel oculis perciperent fidem diuinarum de aeterna salute et gloria promissionum, nec dubitarent, MESSIAE regnum tam firmum atque stabile aeternum fore, ac montes altissimos. Enimvero nec aliae defunt huius rei causae, summae sapientiae non minus congruentes: quarum eam quidem habemus potissimam, qua gens electa, ut attenderet curatius, quae montibus insunt ad cultus diuini, et, quam eo consequi studeat, aeternae beatitudinis veram indolem et conditionem exprimendam, diuinitus iussa videtur. Sunt enim montes eae orbis terrarum partes, quarum cacumina coelum, quod scriptura sacra (Ps. VI, 4. CXV, 3. CXVIII, 1.) DEVM inhabitare docet, attingunt quasi, adeo ut *fundamenta coelorum* (2. Sam. XXII, 8.) commode appellentur; quas etiam qui ascendit, hominum effugit commercium et securus, vti a periculis, ita a flagitiorum etiam incitamentis est. Pii igitur, quemadmodum monte DEVM adoratum adscenso propius quasi ad hunc coelorum Dominum admitterentur, ita meminerint, se ipsum suum *πολυεικος* (Phil. III.) in coelis habere, et ibi aliquando, spe sua vsque ad vitae suae finem in vnico forere illo fixa, DEOQUE pia mente culto, in arctissimam eamque aeternam diuini numinis omniumque beatorum communionem receptum iri; insuper vero perpenderent, DEVM sanctissimum, qui praeciperet

peret populo suo se adoraturus proprios quasi lares suasque vrbes relinquere et e suorum consortio discedere, non nisi illorum acquiescere sacris, qui, cuius improbitatum generi inimici et animo veluti e mundo hoc egressi, pietatis non infucatae studio in dies semet acceptiores DEO reddere allaborarent. Haberent igitur sedem futurae beatitudinis quasi adumbratam, differentque ex hoc typo, qua ratione *πρότερον* sui coelestis participes se reddere possent. *Quis ascendet in montem IEHOVAE, et quis stabit in loco sanctitatis eius? Quis coetui sanctorum suo se iure adiunget, cumque eis omnibus aeternam consequetur salutem? Innocens manibus, et animo purus; qui non effert ad vanitatem animam suam, nec iurat ad fraudem.* Pl. XXIV, 3. sq. *IEHOVA, quis commorabitur in tentorio tuo? quis habitabit in monte sanctitatis tuae? Qui ambulat integre, et exercet iustitiam, ac loquitur veritatem ex animo suo,* rel. Pl. XV, 1. sq.

§. V

ABRAHAMVS SVPER MONTE FILIVM SVVM DEO
IMMOLARE IVSSVS

POSTQVAM igitur cultus diuini ad montes sub foedere prisco adstricti causas potiores disputauimus: ad eam peruenimus tractationis nostrae partem, qua verum DEVM super locis excelsioribus suo iussu adoratum ex antiquitate sacra necesse est sistamus. Atqui vero quid primo omnium, nisi summum illud pietatis et fidei specimen in memoriam tibi reuocemus, quod omnium nostrum coram DEO parens, ABRAHAMVS, super vno montium regionis MORIIAE edidit?

dit? (Genes. XXII.) Hic enim, qui secundum promissiones diuinas sibi factas pater multarum gentium euaderet, quique adeo, Isaac mortuo, omni spe sua excisus videretur, a DEO tamen potentissimo iussus abiit in regionem hanc, super monte coelitus sibi ostendendo vnicum suum filium immolaturus. Ab eunt in diuersas sententias interpretes, sicut MORIAE suum adsignantes, et denominationis originem explicantes. Quemadmodum vero fusior harum rerum disputatio ab instituti nostri ratione aliena est: ita tamen non possumus eorum asserta omnino improbare, qui MORIAM illum ipsam credunt tractum montanum esse, cuius collibus vrbs Dauidis atque Templum superaedificatum fuit, 1) (2. Paral. III, I.) saltem contrarium neque

ex

1) Quoad partem igitur modo iis subscribere possumus, quae PETR. CVNAEVS L. II. de Rep. Hebraeorum C. XII. de montano hoc tractu refert: Vanissimum est, inquit, et exsibilari debet, quod Rabbi Eliezer in capitulis suis ex communi Iudaeorum opinione prodidit, montem, in quo aedes Ierosolymitana stetit, hunc ipsum esse, in quo primus hominum parens, ADAMVS, sacra fecit, atque ibidem mox ABELVM CAINVM que munera sua numini obtulisse, rursus vero et NOACHVM illic altare posuisse, cum ex arce egredere-tur: et ABRAHAMVM coelestibus montis huc profectum fuisse, vii filium mactaret. Eiusdem

generis est, quod in Berechith Rabba, in Pasik ויצייר et in Talmudis Hierosolymitani tractatu, qui כתיב inscriptus est, in capite XXIII. legitur, ADAMVM ex puluere illius montis esse conditum, atque recte dictum a sapientibus veteri verbo esse: creationem eius in illo loco contigisse, vbi peracta eius expiatio est. rel. Hoc sane mihi videtur certissimum esse, regionem Morijae, quam Abrahamus adire iussus est, in terra Canaan non minus sitam fuisse ac montem, cui Templum postea inaedificatum fuit. Itidem verba textus: על ארץ ההרים אשר אמר אלהים ostendunt.

ex facris neque ex profanis scriptoribus facile euinci mihi-
 himer videtur. Licet igitur exinde sequatur, s O T E
 R E M nostrum eodem fere loco, quo Abrahamus
 filium suum D E O immolaret, cruci adfixum et tam-
 quam sacrificium pro peccatis nostris Patri suo oblatum
 esse; idque admirandum sapientiae diuinae monumen-
 tum sistat, quum pater gentium omnium fidem suam
 testari atque iustitiae gloriam consequi eo debuerit lo-
 co, quo nostra omnium iustitia aliquando consummare-
 tur: qui tamen vterius eo id trahunt, vt ISAACYM

B 3

im-

ostendunt, regionem hanc fuisse tractum montanum; quod ipsum bene conuenit cum situ Hierosolymae. Caeterum de *Morijae regione et monte* cf. HADR' RELANDI *Palaeestinae* L. III. p. 853. sq. CALMET *Dictionaire sur la Bible* et DAN SCHNEIDERS *allgemeines biblisches Lexicon* ad vocem MORI IA. De Abrahamo filium suum immolaturu vide Discursum XX. in egregio Cl. SAVRINII opere: *Discourses sur la Bible* Mouet autem ibi Auctor cum aliis quaestionem hanc: *quo modo Abrahamus sit excusandus, ad seruos suos dicens: vos confite hic cum asino, ego vero et hic puer ibimus eo usque; quumque adorauerimus, reuertemur ad vos?* Putant enim, Abrahamum mendacii crimen in se commississe; a quo vt eum liberet SAVRINIVS, mirum in

modum se torquet. At enim vero non quidem eorum adscribimus sententiae, qui Patriarcham haec verba dixisse putant de euentu rei diuinitus iam edoctum; hoc enim assumpto omnem diuinam tentationem remoues, nec minus absurdum quid ii statuunt, qui Abrahamum ad ossa filii respexisse docent. Sane tenerimus amor et affectus vere paternus ad hunc sermonem Abrahamum adduxerunt, qui, quae facienda essent, ideo seruos celauit filiumque, ne praemature iniecta eorum inuentione nimis adfligeret eum, adeoque ne sibi etiam cum eius seruorumque precibus conflictandum esset, et certaminis grauitatem vehementer auctam videret. num mentitur, qui tacet, quod sibi aliis nocere potest, quodque illis indicare non tenetur

immolandum MESSIAE *typum* fuisse doceant: vereor ne hi piis quidem sed lubricis maxime argumentis ducantur. m) Damus enim, MORTIAE nomen a voce מוֹת ea propter deriuandum, quod ex sermone Abrahami v. 14. obiuo videtur ortum esse; adeo vt מוֹת idem fere sit ac מוֹתָהּ, i. e. *Quaequod deus deus, Deus manifestatus*: n) quo tamen iure haec verba ita interpretari velis, vt Filium DEI in carne manifestandum et super horum montium vno cruci adfigendum innuant? Abrahamus, qui hoc in monte IEHOVAM prouidum esse ac veracem DEVM expertus est, indidit ei id nomen: יְהוָה יִרְאֶה *prouidebit* IEHOVA; certus animo firmusque, fore, ut numen hoc sanctissimum omnibus sibi factis promissionibus iubeat suo

m) De Isaaco, qua Christi typo, vi. le *Discours XX. dans les Discourses sur la Bible, par Mr. SAVRIN*. Sane, quae cum Isaaco gesta sunt, eam mihi non videntur habere similitudinem cum Christi, sanctissimi foteris nostri, fatis, quae oporteret adesse, si huius sit ille typus. Neque, quod maxime sententiam corroborare nostram puto, sacra scriptura vllibi nos admonet, vt hunc Abrahami filium tanquam Christi typum consideremus. Cf. quae de typis personalibus docet V. S. V. GUIL' ABR' TELLER in *TOPICES SCRIPTURAE curriculum* I. nuperrime Lipsiae propo-
to et defenso §. XII. *sqq*

n) Cf. SAL. GLASSII *Philologia* S. p. m. 939. FULLERI *Miscellanea Sacra* l. II. c. XIV. Alii deducunt hanc vocem a מוֹר myrrha, et in subsidium vocant CANT. IV, 6. Alijs idem est, quod מוֹרָה *pavor, timor*, quod sibi Dominus timeri et coli debebat; quare etiam *Chald. Onk. et Ion. vertunt: in terram cultus*. Nec desunt, quibus vocem Mortiae placet deducere ex מוֹרָה *docere et erudire*, quod inde egressura esset doctrina. cf. h. LUTHERI *Commentar. in Genesis* ad h. l. videtis etiam POLI *Synopsin Criticor.* ad h. l.

suo cuique tempore euentus respondere; et quamuis eidem et foteris missionem simul in mente fuisse nulli fere dubitamus; erat enim haec sponsonum diuinarum summa ac grauissima, cui ut tandem aliquando DEVS satisfaceret, omnes pii sub foedere prisco ardentissimis flagitarunt precibus; de qua igitur etiam, si bi in primis data, Abrahamus, tanto tamque singulari DEI beneficio affectus, procul dubio confirmare se studuit ac fiduciam suam perficere: sed ex his omnibus nondum profecto neque efficitur, Isaacum fuisse typum Christi, neque certum est, Abrahamum iam non ignorasse, super hoc monte olim templum DEI, I P S I V S iussu, aedificandum, CHRISTVM vero crucis morte affligendum fore; quamuis e contrario fatemur, eos nobis valde probari, qui factum esse cum summa sapientia DEI statuunt, vt Abrahami parentis piorum pietas tentaretur, vbi non solum staret aliquando splendidissima DEI domus, sed vbi etiam CHRISTVS humanum genus morte sua ex aeterna pernicie liberaret

§. VI

ORIGO EXCELSORVM APVD GENTES

HAEC admodum insignis res DEI gesta in tantam admirationem perduxit homines, ad quos eius fama peruolauit, vt prouerbio locum huic darent: *in monte Dominus videbitur*. quo mentem eos suam credo non solum de prouidentia diuina confirmasse, adeo vt persuasos se redderent, DEVM omnibus ac singulis in rebus angustiis dubiisque non minus, ac Abrahamo, prospectu-

specturum; o) sed quo monti etiam huic, facto tam mirabili illustrato et super omnes alios elato, sanctitatem plane singularem tribuerunt. Atqui sane si gentibus vnquam haec fuit *deorum super montibus colendorum caussa*, quod eos arbitrarentur in his dona offerentium *clarius adspicere, precesque supplicantium facilius exaudire posse*; quodque *montes altiores eorumque summities deorum sedes iisque iure peculiari debitas* p) existimarent: quis non eas re adeo praeclara diuinitus gesta potius, quam sensibus modo et praesceptis opinionibus, in tantam montium existimationem perducas esse crederet? Hoc enim beneficium Abrahamo exhibitum facile iis persuadere poterat, deos super montibus singulari modo praesentes esse, ipsosque eos velle, vt haec sibi loca sancta sint et cultui suo destinata. Quare quum non est, quod dubitemus, quin fama huius rei ad vicinos populos longe lateque peruenerit; quumque in primis incolae terrae Canaan, coram quorum quasi oculis iustitia Abrahami a DEO tentata fuit et illustrata, super excelsis locis sacra suis idolis fecerunt: non possum non in hanc ire sententiam, vt, quod in regione MORTIAE gestum vidimus, et fidem piorum inde enatam et pro uerbio quodam quasi euulgatam propagatamque, ortum huic dedisse statuam consuetudini gentium, qua adductae montes, colles caeteraque loca excelsiora cultui deorum dedicarunt q)

§. VII

o) cf. 10. CLERICI *Commentar. in Genesin* ad h. l.

p) vi. 10. SPENCERVM *de legibus Hebraeorum ritualib. L. II. C. XXII. Sect. II.*

q) Forsan addere licet argumen-

tum ex silentio scripturae S. desumptum, quae DEVM cum Abrahamo agentem nusquam testatur ab excelsorum sacris dehortatum fuisse. Quodsi enim haec

§. VII

LEX DIVINA EX MONTE DATA

SED diutius iam in profanorum et nefando idolatriae scelere contaminatorum montium cacuminibus non commorabimur; tum demum ad ea non sine summo animi dolore reuerfuri curatiusque illa contemplaturi, quum Ifraelitarum gentem a IEHOVA suo impie defecit, et fictitiis diis super excelsis fuffientem, videre cogemur. Sunt enim factiora in montibus facta, quorum ante mentionem faciamus. Scilicet supremum numen, quod FOEDVS GRATIAE cum Abrahamo initum super Moriia sancte confirmavit, alterum etiam illud OPERVM a SINAI monte populo suo tradere voluit, (*Exod. III.*) adeo vt vtraque DEI oeconomia, quarum vna alteram exciperet, haecque ecclesiam *Iudaicam*, illa verò *Christianam* constitueret, super monte oriretur. Hinc d. PAVLVVS ad GALATAS C. V. 21. *Scriptum est, inquit, Abrahamo esse duos filios, vnum ex ancilla*

haec iam fuisset follemnis gentium confuetudo, idolis super montibus sacra facie, adi, equidem credo, DEVM et tunc temporis nullam occasionem omiffisse, quantum ingenti hoc scelere laederetur, declarandi. Neque vix dubito, DEVM numquam pios in montes euocasse ad fe colendum, fi prius super illis sacra fuiffent idolis facta. Quodfi antiquiffimarum gentium fabulae veftigia eorum

filiant, quae cum Ifaaco immolando gelta sunt; sane certiffimum est, haec iis innotuiffe easque in summam admirationem perduxiffe. Quae vero hac ratione gelta DEI ad idola fua transtulerunt: num dubites amplius, illas iisdem ad haec super montibus colenda fuiffe aductas? videfis omnino *les Discourses par Mr. SAVRIN* c. 1

C

ancilla, alterum ex libera natum. Ille secundum carnem, i. e. naturae cursum, hic vero vi promissionum ac potentiae diuinae natus est. Haec verba aliud quid insuper denotant; significant enim duo testamenta illa, quarum vnum a monte Sinai datum est, quod seruitutem gignit, adeo ut Agar fuerit typus illius cum filiis suis seruientis; (nam sicut Ancilla Abrahami vocabatur Agar: sic etiam Sinai mons ille in Arabia a montium petris ac saxis horrentium catena, qua vsque ad Hierosolymam adhuc existentem tendit, Agar vocabatur.) r) videlicet inter omnes constat rerum diuinarum non ignaros, MOSEN soceri sui gregem in deserto Sinai pascentem, quum venerit ad montem DEI Chorebum, ab IEHOVA apparente sibi in rubo, qui ardebat quidem igne, sed non consumebatur, id non solum mandati accepisse, ut Israelis posteros ex seruitute Aegyptiaca educeret; sed certissimum quoque redditum fuisse, fore, ut cum populo feliciter educito in hoc ipso monte DEO sacra faciat. neque vero nos porro fugit, euentum huic promissioni diuinae egregie respondiisse, quum posteritas Israelis Mose, vel DEO potius ipso, duce, tertio post egressum ex Agypto mense in desertum peruenit, dieque tertio, ortis coeli fragoribus fulgoribusque et tanto tubae sonitu, ut vniuersus populus, quin terra ipsa tremere, legum diuinarum tabulas acciperet. (Exod. XIX) Factum, adeo augustum atque dignum summa maie,

r) Lucem huic loco affundunt IO ALB. FABRICIUS in *Curis Philolog et Crit.* Tomo III p. m. 756. sqq. SEB. SCHMIDIVS in *Commentariis in epistolas Pauli ad Romanos, Galatas et Colof-*

senis etc p. 585. sqq. IVST. FEVRBORNIVS in *Commentario in Epistolam Pauli ad Galatas in lucem emisso* a PETRO HABERKORNIO p. 200

maiestate numinis supremi, potuitne quaeſo reliquarum gentium bene multis plane non innotescere? quae nimirum procul dubio praeniis populi Israelitici et Aegyptiorum facis fucurorum cognoscendorum cupidissimae fuerunt redditae. Id ipsum igitur, si priorum nullum aliud hanc habuisset vim, vt gentibus persuaderet, montes deorum sedes esse, ideoque idolorum cultui omnino consecrandos. Sed si quis perpenderit, populo Israelitico appropinquanti terrae Canaan iniunctum iam diuinitus esse, vt destruerent excelsa eius; is sane haec longe ventustiora esse suo iure contendet

Prosequemur hoc argumentum occasione proxima. Iam VOS, EXORNATORES REI SCHOLASTICAE, ea, qua par est, humanitate rogo, vt *Examine*, quod horis consuētis in Schola Helmstadiensi

Senatoria d. V Aprilis publice instituetur, nec non *actui oratorio* d. VI eiusd. m. habendo frequentes interesse haud dedignemini. Declamabunt autem post me verba nonnulla *de profectibus discipulorum largissimo laetitiae in praeceptores reduntantis fonte facturum*

IO. GE. ENGEL SCHMIDT, Helmstadiensis, Lyceo nostro valedicturus, isque iuuenis, qui a moribus et doctrina omnibus studiosorum fautoribus merito commendatur, et de quo spem summam habeo, fore, vt et in academiā pietatis veraeque et solidae eruditionis laudes numquam non strenue sectetur: habebit autem *orationem panegyricam proprio Marte sermone vernaculo elaboratam in SERENISSIMUM PRINCEM AC DOMINUM, DOMINUM CAROLVM GVILIELMVM FERDINANDVM, PRIN*

XX DE MONTIVM ET EXCELSORVM SACR. PROL. PRIM

CIPEM HEREDEM, HEROEM NOSTRAE AETA
TIS SYMMVM, DOMINVM NOSTRVM CLEMEN
TISSIMVM

IO' EBERH' WVNENBVRG, Helmstad. ora-
cula apud idololatrias ipsos *minimae auctoritatis suisse ger-*
manice demonstrabit oratione proprio Marte elaborata

CAR' GE' REINHARD, Helmstad. de morte
magni Panis latinam habebit orationem

P. P. Helmstadi d. III. Aprilis, A. R. S

CICCCCLXII

00 A 6427

ULB Halle
002 927 292

3

0018

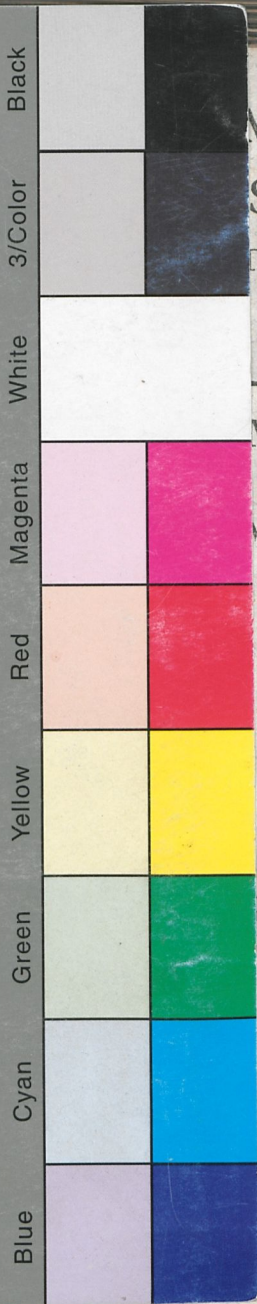
R

Inches
Centimetres

B.I.G.

Farbkarte #13

M ET EXCELSORVM
S A C R A

FATIS SACRAE MONVMENTIS
ILLVSTRARE
INICIPIT

MEN PVBLICVM
ET
M O R A T O R I V M
HELMSTADIENSI SENATORIA
NSTITVENDVM
INDICANS

ANCISCVS WAGNER
AE HELMST' SENAT' SVBPRIOR
AEVALLENSIS POETA LAVR' CAES
THECAE ACADEMIAE IVLIOCARO
S IEVTONICAE SOCIETATIS HELM
YS ET ALTDORFIENSI HONORIS
KTRA ORDINEM ADSCRIPTVS

HELMSTADI
MICHAEL GVNTHER LEVCKART

M #

